

Піщана В.М., Мясотув Ш.К.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ ДО УПРАВЛІНСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

У статті розглянуто психологічні особливості управлінського спілкування, які є одними із найважливіших чинників професійної успішності майбутніх судноводіїв та розкрито шляхи оптимізації підготовки майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування в процесі навчання у ВНЗ.

Ключові слова: *майбутні судноводії, управлінське спілкування, психологічна готовність до управлінського спілкування.*

Постановка проблеми. Актуальність цього питання зумовлена сучасною ситуацією в нашій країні і характеризується стрімкими змінами в політичній, економічній, соціальній та культурній сферах людської діяльності. Однак, сьогодні вона набула ще більшої актуальності у контексті перетворень, що відбуваються в Україні. В сьогоднішніх умовах реформування особливого значення набуває проблема якісної підготовки кадрів з управління.

Оволодіння керівником суб'єкт-суб'єктною взаємодією можливе саме через пошуково-перетворююче ставлення до управлінського спілкування, особливо під час вирішення нестандартних ситуацій. На сьогоднішній час, коли з необхідністю розвивати компетентності в управлінському спілкуванні у керівного складу морських суден погоджується багато вчених, розробка конкретних засобів для вирішення цього завдання, на наш погляд, відстає від потреб практики.

Аналіз психолого-управлінської літератури свідчить, що проблема спілкування загалом і управлінського спілкування зокрема вже була предметом уваги дослідників. Аналізу методологічних проблем спілкування присвячені роботи К.О.Абульханової-Славської, Л.П. Буєвої, М.С. Кагана, О.М. Леонтьєва та ряду інших авторів. Різні аспекти спілкування розглядалися у працях Г.М. Андрєєвої, Б.Г. Ананьєва, О.О. Бодальова, М.Й. Боришевського, Л.С. Виготського, О.В. Киричука, О.О. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, В.В. Москаленко, С.Л. Рубінштейна, Т.В. Рубцевої, П.Р. Чамати, Л.Е. Орбан-Лембрик, О.В. Брюховецької, Т.М. Титаренко, Л.М. Карамушка та ін.

Виклад основного матеріалу. Спілкування є центральною категорією і проблемою психології. Спілкування можна визначити як найбільш широку категорію для позначення всіх видів комунікативних, інформаційних та інших контактів людей.

Основні підходи до проблеми спілкування більшість дослідників визначає на основі розуміння зв'язку між категоріями: спілкування, діяльність і взаємодія. Спілкування – це взаємодія двох або більше людей, яка полягає в обміні між ними інформацією пізнавального або ж афективно-оцінювального характеру.

Розкриття змісту і специфіки спілкування в управлінській діяльності судноводія пов'язано із визначенням специфіки управління. Управління морським судном – це особлива діяльність, в якій її суб'єкти шляхом планування, організації, керівництва та контролю забезпечують організованість спільної діяльності командного складу і команди.

Проведений аналіз змісту, функцій і внутрішньої структури спілкування дозволяє охарактеризувати управлінське спілкування судноводія як систему комунікативних знань, якостей і вмінь капітана і здатності використовувати їх відповідно до властивих особистості

морально-етичних норм і цінностей, сприяючи досягненню оптимальних взаємовідносин суб'єктів. Будучи конкретною формою взаємодії, обміну інформацією, взаєморозуміння, сприймання та взаємовпливу, управлінське спілкування є виявом активності капітана та команди судна, засобом регуляції їх поведінки та діяльності.

Одним з основних напрямків щодо оновлення сучасної освіти науковці визнають професійне становлення особистості майбутнього судноводія на принципах гуманізму, демократизму і діалогу. Можливість таких змін залежить від принципової зміни характеру підготовки майбутнього капітана до професійної діяльності, до управлінського спілкування з підлеглими, від того, наскільки ця підготовка буде професійним вихованням особистості, готовою і здібною до співробітництва з командою судна.

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив визначити чинники управлінського спілкування майбутніх судноводіїв, до яких відносяться: специфіка галузі, система психологічної підготовки командного складу морських суден, стан соціально-психологічного клімату команди судна, рівень розвитку та професійної підготовки команди, стиль керівництва, індивідуально-психологічні особливості особистості судноводія.

Потрібно проводити спеціальну ґрунтовну роботу щодо психологічної підготовки майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування в процесі навчання у вищому навчальному закладі. В психологічній підготовці майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування є два основних шляхи: забезпечення майбутніх капітанів знаннями з психології управлінського спілкування взагалі та знаннями про власні особливості спілкування через лекційні курси, спецкурси, спецсемінари, а також формування і корекція психологічних навичок та вмій управлінського спілкування через активне або взаємодіюче навчання, до якого відносять групові дискусії, ділові ігри, метод «мозкового штурму», розробку проєктів, тренінги тощо.

Проте, аналізуючи досвід психологічної підготовки майбутніх судноводіїв в процесі навчання в академії, нами виявлено наявність низки недоліків у їх комунікативній підготовці до ефективного виконання професійних обов'язків:

- по-перше, недостатня увага приділяється саме комунікативному аспекту професійної підготовки, що викликає ряд проблем, які проявляються в сфері взаємостосунків і особливо гостро відчуються молодими капітанами на початку професійної діяльності;
- по-друге, орієнтація комунікативної підготовки майбутніх судноводіїв лише на формування комунікативних знань, а не на розвиток комунікативної компетентності й відповідних особистісних якостей;
- по-третє, при підготовці майбутніх судноводіїв недостатня увага приділяється оснащенню їх психологічними знаннями взагалі та знаннями про власні особливості управлінського спілкування.

Детальний аналіз недоліків у підготовці майбутніх судноводіїв дозволив виявити напрямки підвищення рівня їх психологічної готовності до управлінського спілкування:

- когнітивна сфера – надання інформації щодо змісту, показників, чинників управлінського спілкування, психологічних основ ефективного управлінського спілкування з урахуванням актуальних настановлень освітян;
- операціонально-регулятивна сфера – стабілізація емоційної сфери, спрямована на розвиток врівноваженості, толерантності, стриманості, саморегуляція психічних станів одночасно з посиленням позитивних емоційних відчуттів, орієнтація на позитивне сприйняття і конструктивне вирішення актуальних проблем спілкування;
- мотиваційна сфера – спеціальна психологічна підготовка, гармонійне поєднання зовнішньої (спрямованість на результат) і внутрішньої (на процес) мотиваційних систем особистості;
- особистісна сфера – сприяння розвитку самопізнання, саморегуляції та самоактуалізації, забезпечення реалізації свого творчого потенціалу, впровадження нових методів та форм управлінського спілкування.

У вивченні феномену управлінського спілкування важливу роль відіграє підбір діагностичних методів та методик, що можуть адекватно та глибоко розкрити особливості управлінського спілкування майбутніх судноводіїв.

Підвищення готовності до управлінського спілкування та корекції основних недоліків цього виду спілкування, на погляд Л.Е. Орбан-Лембрик, доцільно здійснювати двома основними шляхами. Перший шлях полягає в забезпеченні майбутніх судноводіїв знаннями з психології управлінського спілкування взагалі та знаннями про власні особливості спілкування керівників (через лекційні курси, спецкурси, спецсемінари та частково через психологічне консультування). Другим напрямком є корекція та формування психологічних навичок та вмій управлінського спілкування.

Особливості методики викладання передбачають поєднання лекцій з активними формами навчання. Разом з тим наголос робиться на самостійну індивідуальну роботу студентів. Досягнення цілей та завдань спецкурсу можливе за умов засвоєння змісту шляхом опанування трьох самодостатніх блоків: теоретичного матеріалу, практичної та самостійної роботи.

Другий напрямок доцільно реалізовувати у процесі групового навчання, яке розкриває широкий простір для дослідження таких групових феноменів, як згуртованість, сумісність, спрацьованість, надійність. Незважаючи на термінологічні відмінності, характерною ознакою всіх форм активної психологічної підготовки до управлінського спілкування є те, що вони передбачають спеціальну організацію інтенсивної взаємодії учасників групи, яка за відносно короткий проміжок часу викликає позитивні зміни у їх комунікативній компетентності.

Зважаючи на це, психологічну підготовку майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування було вирішено проводити у формі навчального семінару-тренінгу «Психологічна підготовка майбутніх судноводіїв та керівного складу морських суден до управлінського спілкування».

Тренінг як форма навчання має істотні переваги перед іншими формами та видами навчання, особливо при підготовці майбутніх судноводіїв, діяльність яких вимагає від фахівців не просто знань, а й умінь застосовувати свої знання в практичній діяльності, яка постійно змінюється. Роль тренінгу особливо підвищується, коли йдеться про освіту дорослих. Саме тут спостерігається необхідність у проблемній побудові змісту освіти, яка базується на відтворенні, моделюванні у навчанні типових практичних ситуацій, які характерні для реальної діяльності. Окрім того, у тренінгу врахована ще одна характерна тенденція освіти дорослих – зацікавленість у розвитку навичок групової роботи, відмінної від традиційних форм лекційно-семінарських занять.

Загальною метою семінару-тренінгу є підвищення компетентності у спілкуванні, що досягається вирішенням таких завдань:

- набуття психологічних знань щодо особистості людини, процесу взаємодії людей, рушійних сил цієї взаємодії, прийомів ефективного спілкування;
- набуття умінь та навичок спілкування у парній взаємодії, у складі групи, при вступі в контакт, при активному слуханні, тобто збагачення техніки та тактики спілкування;
- корекція комунікативних установок, формування власної стратегії спілкування;
- розвиток здібності до адекватної оцінки себе й інших людей у ситуації спілкування;
- розвиток і корекція особистості, її глибинних новоутворень, вирішення особистісних проблем.

Структура навчального семінару-тренінгу включає *інформаційно-пізнавальний*, *діагностичний* та *корекційно-розвивальний* компоненти. До *діагностичного* компоненту належать: комплексні соціально-психологічні обстеження за допомогою включеного спостереження, анкет, опитування керівників; тестування, обговорення в групах, аналіз відгуків учасників формульованого експерименту про його результати тощо. До *інформаційно-пізнавального* компоненту належать: читання лекцій з проблеми психологічної

підготовки до управлінського спілкування, читання спеціалізованої літератури. До *корекційно-розвивального компоненту* належить: *тренінг*, який включає в себе проведення *групових дискусій, ділових та рольових ігор, мозкових штурмів, аналіз управлінських і комунікативних ситуацій* тощо. Ці методи дають можливість значно розширити і поглибити досвід міжособистісного спілкування. При використанні різноманітних прийомів і методів, обговоренні реальних міжособистісних відносин удосконалюється техніка спілкування, розвиваються емпатійні здібності і саморегуляція. В умовах безоцінності самовираження, створених на заняттях, особистість може перевірити різні за ефективністю варіанти спілкування (стилі, засоби, способи і т.п.).

Розроблений нами навчальний тренінг дозволяє:

- відпрацювати володіння певними соціально-психологічними знаннями, уміннями та навичками;
- розвинути здатність адекватно і повно пізнати себе та інших;
- навчитися індивідуалізованим прийомам міжособистісного спілкування;
- розвинути соціально-перцептивні здібності, що забезпечують можливість адекватного відображення психічних станів людини, її властивостей та якостей, здатність передбачити вплив на цю людину;
- пізнавати групо-динамічні феномени та усвідомлювати свою причетність до міжособистісних ситуацій, що виникають.

Висновки. У комплексі взаємопов'язаних чинників, від яких залежить ефективність управлінського спілкування майбутнього судноводія, базовою є психологічна підготовка керівників, і, як її результат, психологічна готовність майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування. Психологічна готовність майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування – стійке психологічне утворення в структурі особистості фахівця, система особистісних якостей і комунікативних вмінь, сукупність раніше набутих настановлень, знань, навичок, вмінь, мотивів діяльності тощо, що забезпечують здійснення ефективного управлінського спілкування.

Впровадження навчального семінару-тренінгу «Психологічна підготовка майбутніх судноводіїв та керівного складу морських суден до управлінського спілкування» позитивно вплине на підвищення рівня психологічної готовності майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюховецька О.В. Підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до управлінського спілкування як чинник професійного становлення особистості // Наукові записки Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / За ред. Академіка С.Д. Максименка. – К. : Міленіум, 2006р. – Вип. 28. – С. 244-250.
2. Бандурка А.М. Психологія управління / А.М.Бандурка, С.П.Бочарова, Е.В.Землянская. – Харьков : 000 "Фортуна пресс", 1998. – 256 с.
3. Брюховецька О.В. Психологічні особливості комунікативної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів // Теоретичні і прикладні проблеми психології № 5 (16) – Луганськ, 2006. – С. 46-51.
4. Брюховецька О.В. Управлінське спілкування як чинник професійної самореалізації особистості керівників загальноосвітніх навчальних закладів // Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця : матеріали 7 Всеукраїнської науково-практичної конференції 29-31 березня 2006 р. : В 3 т. – Т.1 / За заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.В. Петренка. – К. : НАУ, 2006. – С. 181-163.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління : Посібник / Л.Е.Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 568 с.
6. Черноусенко Н.С. Креативність як необхідна умова вирішення конфлікту / Н.С.Черноусенко // Збірник наукових праць. – №18. Частина II. – Хмельницький : Видавництво Національної академії ПВУ, 2001. – С. 326-332.

-
7. Черноусенко Н.С. Військовий керівник і управлінське спілкування : акмеологічний аспект / Н.С.Черноусенко // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. – К. : 2004. – Т. V, вип. 1. – С. 55-60.

Песчаная В.Н., Мясоутов Ш.К.

ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СУДОВОДИТЕЛЕЙ К УПРАВЛЕНЧЕСКОМУ ОБЩЕНИЮ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

В статье рассмотрены психологические особенности управленческого общения, которые являются одними из важнейших факторов профессиональной успешности будущих судоводителей и раскрыты пути оптимизации подготовки будущих судоводителей к управленческому общению в процессе обучения в ВУЗе.

Ключевые слова: будущие судоводители, управленческое общение, психологическая готовность к управленческому общению.

Peschanaya V.N., Myasoutov Sh.K.

OPTIMIZATION MEANS OF PREPARING FUTURE NAVIGATORS FOR ADMINISTRATIVE COMMUNICATION DURING THE EDUCATIONAL PROCESS AT THE UNIVERSITY

In this article the authors consider administrative communication psychological peculiarities which are ones of the main factors of professional efficiency of future navigators. Optimization means of preparing future navigators for administrative communication during the educational process at the University are developed.

Keywords: future navigators, psychological readiness for the administrative communication.

УДК 519.872

Скрипка В.І., Вяла Ю.Е., Чабак Л.М.

ПРО КОРЕКТНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ АНАЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Розглядається питання про коректність застосування аналогій при викладанні курсу вищої математики. Показано, що в деяких випадках посилання на аналогії мають бути достатньо обґрунтованими, інакше, одержані висновки можуть виявитись помилковими.

Ключові слова: характеристична функція, формула Пуассона, інтеграл Пуассона, теорема Коші, аналітичні функції.

Вступ. При викладанні деяких тем курсу вищої математики, особливо теорії ймовірностей та теорії випадкових процесів, доводиться так чи інакше йти на компроміс, намагаючись спростити виклад за рахунок зниження необхідної строгості, використовуючи при цьому не завжди обґрунтовані аналогії та підміняючи об'єкт дослідження його більш простим наближенням. Прийняття компромісних рішень в таких ситуаціях знаходиться в руках викладача і залежить від його професійного досвіду. Для ілюстрації можливих шляхів розв'язання цієї дилеми між строгістю і доступністю викладу звернемося до наступного прикладу.